

Капліна Оксана Володимирівна, завідувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ» ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Поняття «конфлікт інтересів» нині є своєрідним мейнстрімом у політиці, науці, правозастосовній практиці. Дедалі затребуванішим воно стає в юридичному дискурсі. Іноді йдеться про те, що антикорупційні механізми гальмуються у зв'язку з неефективністю кроків законодавця, пов'язаних з усуненням конфлікту інтересів, або про те, що наявність зазначених конфліктів у галузях публічного права не дають змоги громадянам безперешкодно реалізувати надані їм законом права, а правозастосовникам – передбачені законом повноваження. Побутує думка про існування конфлікту інтересів між відомствами чи їх посадовими особами, конфлікту інтересів у кримінальному провадженні під час вирішення питань підслідності тощо. Спробуємо проаналізувати сутність поняття «конфлікт інтересів», оскільки, як засвідчує наведене, воно використовується з різними логічними акцентами та змістовим наповненням.

Законодавче визначення розглядуваного поняття наявне в Законі України «Про запобігання корупції». Причому законодавець передбачив два різновиди конфлікту інтересів – потенційний та реальний.

Згідно зі ст. 1 цього Закону, потенційний конфлікт інтересів – наявність в особи приватного інтересу у сфері, у якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень; реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Приватним інтересом також називають будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі той, який зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, зокрема тими, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції 14 липня 2016 року було затверджено Методичні рекомендації з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та порівняннях до них. У цьому документі здійснено спробу визначити ключовий термін «конфлікт інтересів» як конфлікт між публічно-правовими обов'язками і приватними інтересами державної посадової особи, за якого її приватні інтереси, котрі впливають з її положення як приватної особи, здатні неправомірним чином вплинути на виконання цієї державною посадовою особою її офіційних обов'язків або функцій. Інакше кажучи, конфлікт інтересів – це ситуація, за якої службова особа, виконуючи свої обов'язки, має приватний інтерес (особисту заінтересованість), який хоча і не обов'язково призводить до прийняття неправомірного рішення або вчинення неправомірного діяння, але здатний до цього призвести.

Одним із заходів, спрямованих на попередження корупції, є врахування механізму виявлення та усунення конфлікту інтересів у міжнародному праві, зокрема Конвенції ООН проти корупції 2003 року, що закріплює прагнення держав-учасниць, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, створювати, підтримувати й зміцнювати такі системи, які сприяють прозорості й запобігають виникненню конфлікту інтересів (ч. 4 ст. 7).

Інтернаціоналізація юридичного дискурсу щодо розглядуваного поняття позначається на його змісті. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розробила посібник з питань врегулювання конфліктів інтересів на державній службі, головна мета якого – сприяти державам – членам ОЕСР в перегляді на рівні центрального уряду існуючої політики та правил попередження і врегулювання конфліктів інтересів в діяльності урядовців, у тому числі державних службовців (державних посадових осіб), найманих робітників та державних службовців, які працюють в національній системі державного управління. У цьому посібнику поняття конфлікту інтересів визначено як конфлікт між публічно-правовим обов'язком та приватними інтересами державної посадової особи.

У цьому конфлікті державна посадова особа має інтереси, котрі впливають з її положення як приватної особи і які здатні неправомірним чином вплинути на виконання цієї державною посадовою особою її офіційних обов'язків або функцій.

Звернення до законодавства інших держав, зокрема США, Канади, Італії тощо, дає підстави стверджувати, що в цих країнах конфлікт інтересів також розглядається у вузькому значенні. Наприклад, у п. 4 ч. 1 Закону про конфлікт інтересів Канади йдеться: «Для цілей цього закону державний службовець перебуває в конфлікті інтересів, коли він або вона реалізовує офіційну владу, обов'язок або функцію, яка дає йому можливість для просування своїх особистих інтересів або його рідних, друзів або неналежним чином просувати приватні інтереси інших осіб».

Підсумовуючи, можна констатувати, що поняття «конфлікт інтересів» використовується в юридичному дискурсі в широкому (що не зовсім відповідає усталеній практиці усвідомлення його правового змісту) та вузькому значеннях.

У вузькому (більш традиційному) значенні конфлікт інтересів постає як наявність у службової особи реальної можливості використати свої офіційні повноваження для просування приватних інтересів.

У широкому значенні це словосполучення використовують для позначення наявності суперечливості інтересів, що виникають між відомствами, відомствами або службовими особами, службовими особами різних відомств тощо, що породжує відомчий конфлікт між ними та впливає (або може вплинути) на об'єктивність або неупередженість прийняття відомчих рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання ними повноважень, передбачених законом.

З метою усунення невиправданого розширення семантичного поля юридичного дискурсу пропонуємо декілька правил:

1. Якщо слово або словосполучення має семантику, визначену в нормативно-правовому акті, орган або посадова особа не можуть використовувати або тлумачити його інакше, ніж так, як його сформулював законодавець.

2. Юридичні терміни слід розуміти в тому значенні, яке їм надається в нормі права.

3. У межах однієї галузі права одні й ті самі терміни слід визначати однаково, тобто прагнути до їх однозначності.